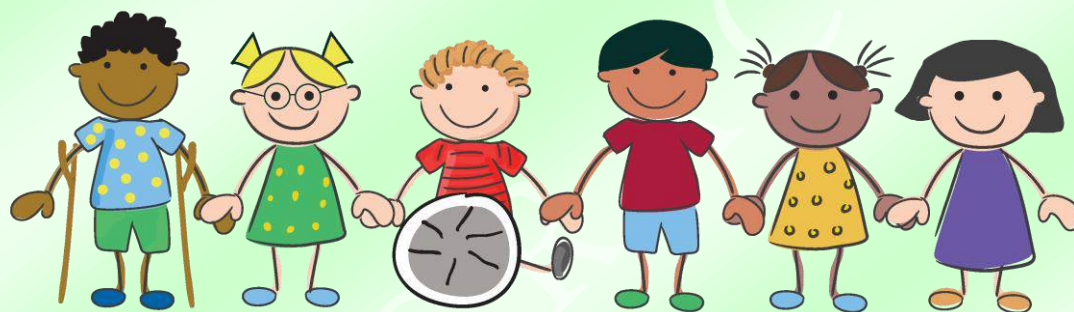

INTEGRACIJA

djece sa invaliditetom u otvorenu sredinu

Udruženje distrofičara Kantona Sarajevo

Naša misija:

Da generiramo finansijske i ljudske resurse koji su potrebni da bi se pomoglo ljudima koji boluju od neuro-mišićnih poremećaja – oboljenja koja, na žalost, još uvijek predstavljaju tajnu za medicinu.

Naša vizija:

Sudjelovanje u svim društvenim aktivnostima kako bi se osiguralo ljudima sa neuro-mišićnim poremećajima da ravnopravno sudjeluju u svim aspektima života.

Udruženje distrofičara Kantona Sarajevo (UDKS) je nacionalna, dobrovoljna organizacija koja je oformljena 1965. godine od strane grupe roditelja i prijatelja djece oboljele od mišićne distrofije.

Danas, Udruženje se susreće sa preko 40-ak neuro-mišićnih oboljenja. Mi dajemo doprinos istraživanjima koja su usmjerena na otkrivanje uzroka, tretmana, prevencije i lijekova za svaku od ovih bolesti. Ali prije nego što uspijemo pronaći lijek, obezbjeđujemo informacije, potrebnu njegu i nadu osobama koje žive sa neuro-mišićnim oboljenjima, a kojih ima više od 200 na području Kantona Sarajevo.

Udruženje distrofičara Kantona Sarajevo se zasniva na darežljivim donacijama pojedinaca, korporacija, privatnih fondacija i brojnim posebnim društvenim događajima koje organiziraju dobrovoljci da bi ispunili svoju misiju. Vaša podrška će pomoći Udruženju da obezbijedi novac koji je potreban da se pomogne pojedincima koji boluju od neuro-mišićnih oboljenja i finansiraju toliko potrebna medicinska istraživanja, te pribave edukativne informacije.

Ukoliko želite da date donaciju ili da se uključite kao volonter, molimo vas da kontaktirate Udruženje distrofičara Kantona Sarajevo.

Priprema i tehnička obrada: Elvedin Mašović, Almir Šahmanija

Za Izdavača: Almir Šahmanija, Elvedin Mašović

Izdavač: Udruženje distrofičara Kantona Sarajevo

Štampa: TRIPTIH d.o.o., Himze Polovine 25, 71 000 Sarajevo

Tiraž: 600 primjeraka

UDRUŽENJE DISTROFIČARA KANTONA SARAJEVO

INTEGRACIJA DJECE SA INVALIDITETOM
U OTVORENU SREDINU

SARAJEVO, 2018. godina

CREDO PODRŠKE

Ne gledaj moju teškoću kao problem
shvati da je moja teškoća moja osobina.
Ne gledaj moju teškoću kao nedostatak
ti si taj koji me vidi devijantnim i bespomoćnim.
Ne pokušavaj me popraviti
jer nisam slomljen.
Podrži me.

Ja mogu doprinositi zajednici na svoj način.
Ne doživljavaj me kao klijenta
ja sam tvoj sugrađanin.
Promatraj me kao svog susjeda.
Zapamti, nitko od nas ne može biti samostalan.
Ne pokušavaj me mijenjati
nemaš pravo na to.

Pomozi mi naučiti ono što želim znati.
Ne skrivaj svoju nesigurnost iza "profesionalne" distance.
Budi osoba koja sluša
i ne oduzimaj mi moju borbu
pokušavajući sve ispravljati.
Ne koristi teorije i strategije o meni.

Budi sa mnom.
Ne pokušavaj mi biti prijatelj,
ja zaslužujem više od toga.
Upoznaj me,
štuj me.
Jer štovanje pretpostavlja jednakost.
Ne govori, ne ispravljaj i ne vodi.
Slušaj, podržavaj i prati.
Ne radi na meni,
radi zajedno sa mnom.

A.Došen i Lj.Japić (2002)

U ovom svijetu pravila, normativa i klasifikacija kao da smo zaboravili na jedno od temeljnih ljudskih prava - pravo različitosti. Prihvatanje različitosti i razumijevanje različitosti temelj je kvalitetnije komunikacije i života cijele društvene zajednice. Bogatstvo života je baš u toj različitosti jer svako se razvija drugačije, jer svako ima specifične sposobnosti i baš to nas obogaćuje.

Zašto je onda tako teško prihvatiti nekoga ko se ne uklapa u normative zajednice? Zato jer su oni osobe sa invaliditetom? Zar nema svako od nas posebne potrebe? Zar bi svi mi trebali biti visoki, vitki i inteligentni? Zar je samo savršenstvo formula sreće?

Svačiji život ima smisla i ne bismo sebi smjeli uzimati za pravo da budemo nečiji suci jer ćemo kad tad biti u situaciji da i nama bude suđeno.

Osobe sa invaliditetom su osobe kao i svi ostali, a mi sami ih činimo hendikepiranima...Te osobe osjećaju istu vrstu emocija, potreba i interesa, i prolaze kroz iste probleme kao i svi mi. Imaju jednaka prava, slobode i odgovornosti, imaju pravo da se razvijaju i postignu najviše prema svojim mogućnostima i imaju pravo na poštivanje njihovog ljudskog dostojanstva.

Stoga, ova brošura je namijenjena upravo tome da ukaže na to šta savremeno društvo najprioritetnije treba učiniti kako bi se omogućila što bolja integracija djece i omladine sa invaliditetom u otvorenu sredinu.

1. Prevažići predrasude

*«Nije bitno gdje je čovječanstvo
do sada bilo, ako od sada neće biti nigdje»*

U savremenom društvu prevladavaju vrijednosti koje se zasnivaju na kvantiteti i kvaliteti proizvodnje i znanju. Čovjek je vrijedan onoliko koliko proizvede. Proizvodnja je postala cilj, a čovjek samo sredstvo za postizanje tog cilja. U takvom shvaćanju zanemaruje se kriterij čovječnosti koji proizilazi iz toga da je čovjek sam najznačajniji pokretač vlastitog razvoja kao i razvoja društva općenito. Dakle, u takvom društvu, u kojem je najvažniji kriterij vrednovanja čovjeka njegova produktivnost i stečeno znanje, svi oni koji manje proizvode i raspoložu s manje znanja su manje vrijedni. Tako osobe sa invaliditetom postaju marginalizirane, bez mogućnosti ostvarivanja osnovnih ljudskih prava.

Zbog toga je nužno mijenjati postojeću hijerarhiju vrijednosti. Da bi postali društvo u kojem svaki pojedinac ima jednaka prava i mogućnosti bez obzira na individualne različitosti, integracija se predstavlja kao jedno od rješenja.

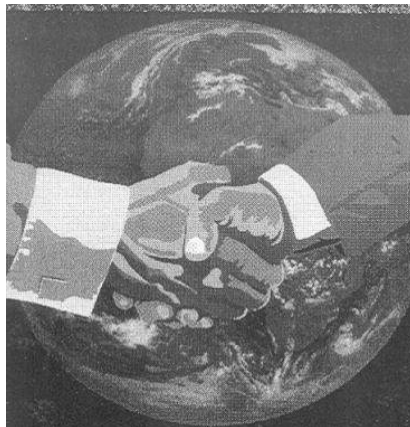
Neophodan preduslov za to je promjena stavova prema osobama sa invaliditetom, a to je proces koji teče veoma sporo.

Osamdesetih godina je prevladavalo shvaćanje po kojem je u središtu pozornosti bilo oštećenje, a ne osoba. U takvom društvu, osobe sa invaliditetom shvaćaju se kao problem. Organiziraju se razne specijalne službe i postupci u svrhu uklanjanja ili smanjivanja posljedica oštećenja. Budući da se to pokazalo neostvarivim, smatralo se opravdanim te osobe trajno isključiti iz društva. Tako djeca od najranije dobi bivaju odvojena od obitelji, isključena iz lokalne zajednice i otuđena od društva. Socijalni kontakt je ograničen samo na stručno osoblje koje je usmjereno na "ozdravljenje", dok su potrebe za

sigurnošću, ljubavlju, pripadanjem, aktivnošću, učenjem, nezavisnošću, samoostvarenjem, kao i mnoge druge potrebe, zanemarene. Dakle, uskraćene su im mogućnosti koje pruža lokalna zajednica te im je time bitno smanjena kvaliteta života.

Razvojem spoznaje o negativnim posljedicama segregacije potaknut je nastanak modela deficita. U okviru modela deficita javlja se pokret integracije koji je, uglavnom, usmjeren na uključivanje djece sa manjim teškoćama u razvoj u redovan sistem odgoja i obrazovanja. Međutim, ovaj oblik integracije se isključivo odnosi na dijeljenje zajedničkog prostora i nekih aktivnosti u ograničenom vremenskom periodu i pod strogom je kontrolom osoba bez teškoća u razvoju. Na taj se način, međutim, ne dolazi do istinskog uključivanja i prihvaćanja.

Kao krajnji oblik se napretkom razvija. Danas je općenito socijalni model koji kao naglašava odnos osobama sa Osnovna je ideja oštećenje koje ne treba negirati, no

integracije daljnjim pokret inkluzije. prihvaćen taj tzv. osnovni problem društva prema invaliditetom. modela da objektivno postoji ono ne umanjuje

vrijednost osobe kao ljudskog bića. Ono što osobe sa invaliditetom isključuje iz društva su neznanje, predrasude i strahovi koji prevladavaju u tom društvu.

Inkluzija sama po sebi ne podrazumijeva izjednačavanje svih ljudi, nego uvažavanje različitosti svakog pojedinca. U tome i jest njena vrijednost, jer nam kroz razvoj opće tolerancije prema individualnim razlikama i potrebama omogućava širenje spoznaja, obogaćivanje iskustava i razvoj čovječnosti.

Stavovi prema osobama sa invaliditetom kao, uostalom, i stavovi prema svim manjinskim grupama nisu urođeni, nego su naučeni, između ostalog, i kroz predrasude i neznanje drugih. Mijenjanje stavova složen je i dugotrajan proces koji teče veoma sporo.

Osnovni razlozi za to su:

- 1) glavno obilježje svake predrasude je uporno održavanje,
- 2) slaba i nedovoljna informisanost građana o stvarnim mogućnostima osoba sa invaliditetom (u narodu postoji stereotip da su ovakve osobe nesposobne, da njima treba udijeliti pomoć jer su oni nešto drugo, posebno),
- 3) tradicija i konzervativno shvatanje o tome šta treba smatrati normalnim, a šta abnormalnim, pri čemu se između ta dva pojma pravi duboki jaz,
- 4) pasivnost službi koje su najpozvanije da pokrenu brojne inicijative za stvaranje novog društvenog odnosa prema osobama sa invaliditetom,
- 5) pogrešni i neujednačeni stavovi samih stručnjaka (mnogi stručnjaci i danas skeptično gledaju na mogućnost osposobljavanja osoba sa invaliditetom i njihovog integrisanja u društvo).

Dakle, želimo li da se stavovi društva promijene treba stvarati uslove u kojima će doći do interakcije između osoba sa i osoba bez invaliditeta. Prvi korak ka tome treba biti uključivanje djece u redovni sistem odgoja i obrazovanja. Dosadašnja praksa pokazala je da se takvom interakcijom stižu pozitivna iskustva. Država je obavezna osigurati odgoj i obrazovanje u maksimalno integriranim uvjetima. Isto tako, mora zakonski ukloniti sve zapreke zapošljavanju osoba sa invaliditetom i pružiti im socijalnu sigurnost. Svi zakoni i ostale mjere trebaju omogućiti život osoba sa invaliditetom u vlastitoj obitelji, uz pružanje dodatnih usluga. Prijeko je potrebno osigurati im sva prava kao i ostalim građanima. Također se zahtijeva da

organizacije osoba sa invaliditetom u razvoju i organizacije roditelja, ravnopravno sudjeluju u donošenju odgovarajućih zakonskih propisa, uklanjajući pritom sve oblike diskriminacije.

2. Rana intervencija

«Djeca uče ono što doživljavaju»

Rano je djetinjstvo najkritičnije i najosjetljivije razdoblje u djetetovom životu, te smo mu stoga obavezni pokloniti posebnu pažnju. U razvijenim zemljama, s visokorazvijenim institucijama civilnog društva, te s modernim sistemom javnog zdravstva, ova je svijest široko

rasprostranjena.

Ovakvo razmišljanje ima za temelj mnoga znanstvena istraživanja koja pokazuju da je stimulacija u prvoj djetetovoj godini života kritična za njegov kasniji jezični i kognitivni razvoj (Fowler i sur., 1995;) Dakle, uredan rani razvoj djeteta je pretpostavka daljnjeg zdravog i produktivnog života odraslog. Zahvaljujući stručnoj podršci, mala djeca sa invaliditetom postaju mnogo sposobnija za učenje, njihovi roditelji kompetentniji za odgoj svoje djece i cijela obitelj postaje bolje socijalno integrirana.

Ovakav način rada u svijetu uglavnom stoji iza naziva "*rana intervencija*". Rana intervencija počiva dakle na spoznaji da rane godine života sadrže jedinstvenu mogućnost za utjecaj na djetetov razvoj i to s dugoročnim utjecajima. Programi rane intervencije imaju vitalnu ulogu u životima obitelji djece sa invaliditetom. Putem ovakvih programa, obitelji dobijaju širok raspon različitih usluga, nužnih za zadovoljavanje njihovih specifičnih potreba, a sve to djeci kasnije olakšava integraciju u otvorenu sredinu.

Pozitivni ishodi rane intervencije po dijete:

1. Rana intervencija može prevenirati utjecaj rizičnih faktora na zaostajanje u razvoju djeteta. To se postiže nuđenjem adekvatnog načina stimuliranja te interakcije djeteta i njegove okoline od najranije dobi.
2. Rana intervencija također ima terapeutsku ulogu za onu djecu koja već imaju razvijen neki oblik zaostajanja u razvoju. Na taj se način pomaže djetetu u smanjenju tog zaostatka, te se prevenira pogoršanje u razvoju djeteta.
3. Rana intervencija također smanjuje moguće popratne negativne utjecaje uzrokovane djetetovim invaliditetom kao što su nefunkcionalna, neprihvatljiva djetetova ponašanja, koja mogu negativno utjecati na obitelj u cjelini ili na razvijanje očekivane razine samostalnosti djeteta.

Pozitivni ishodi rane intervencije za roditelje:

1. Rana intervencija štiti roditelje od poteškoća koje donosi samo nošenje s emocionalnim problemima, te doprinosi procesu prihvaćanja. Rana intervencija također eliminira ili barem smanjuje nesposobnost roditelja da se nose s djetetovim problemom, poboljšava interakciju dijete - roditelj, potiče stvaranje uravnoteženog emocionalnog odnosa, te prevenira provođenje nepoželjnih postupaka po dijete.
2. Rana intervencija sprečava da roditelji budu uskraćeni za relevantne informacije. Ove se informacije mogu odnositi: na samu dijagnozu, uzrok invaliditeta te prognozu, znanje o normalnom djetetovom razvoju, te o načinima stimulacije razvoja kod djeteta sa invaliditetom, te znanje o uslugama koje su roditelju dostupne.

Pozitivni ishodi rane intervencije za obitelj:

1. Rana intervencija može spriječiti usvajanje nepogodne uloge unutar obitelji, braće i sestara djeteta sa invaliditetom, usljed čega može biti ugrožen i njihov razvoj ili biti stimuliran razvoj neadekvatnih oblika ponašanja.
2. Rana intervencija može omogućiti da se obitelj kao sistem (djedovi, bake, stričevi, ujaci...) nauče prilagoditi situaciji nošenja s problemima odgajanja djeteta sa invaliditetom.
3. Smanjenje pritiska na obitelj pronalaženjem adekvatnih usluga (vrtić, socijalna pomoć, adekvatni materijali za rad s djetetom i sl.)

Pozitivni ishodi rane intervencije za društvo:

1. Rana intervencija promovira svjesnost članova društva na postojanje djece sa invaliditetom koja su dio društvene zajednice i imaju pravo na podršku.
2. Rana intervencija nudi dugoročno djetetu različite mogućnosti. Naime, ranom intervencijom povećavamo mogućnosti za razvoj samostalnosti odrasle osobe sa invaliditetom, koja će manje biti ovisna o sistemu socijalne zaštite. Isto tako rano educirani roditelji koji znaju što mogu očekivati te kako se nositi s budućim problemima svoga djeteta, sve će manje tražiti pomoć dodatnih službi socijalne zaštite.

3. Inkluzija djece sa invaliditetom kroz predškolski odgoj i obrazovanje

*«Uči dijete prema putu kojim treba da ide,
i ono neće odustati ni kada ostari»*

Kao što je na početku već rečeno, inkluzija je proces učenja i odgajanja djece sa invaliditetom zajedno sa djecom koja nemaju ovakvih poteškoća. Tada ta djeca imaju jednake mogućnosti u razvoju svojih tjelesnih, emocionalnih, društvenih i drugih sposobnosti. Inkluzija omogućuje djeci s invaliditetom mogućnost za promatranje, imitiranje i doticaje s djecom koja su normalno razvijena.

Uključivanjem djece sa invaliditetom u redovne skupine, njihovi se pojmovi proširuju. Socijalna integracija djece sa invaliditetom i njihovih vršnjaka koji nemaju neke specifične potrebe daje mogućnost svoj djeci da uče, igraju se i žive zajedno, te da se razviju u osobe koje razumiju i poštuju jedni druge.

Brojni istraživači vjeruju da su socijalne interakcije s vršnjacima osnova za razvoj i socijalizaciju djeteta.

Kvalitetno obrazovanje za sve

U najboljem slučaju, ti odnosi mogu doprinijeti najvišim postignućima djeteta te njegovom socijalnom i mentalnom razvoju. Ima nekoliko ključnih područja u kojima odnosi s vršnjacima imaju glavni utjecaj.

To su:

1. Razvoj socijalnih vrijednosti, stavova, pogleda na svijet i opće sposobnosti.
2. Predviđanje i utjecaj na buduće mentalno zdravlje djeteta. Djeca koja imaju slabe odnose s vršnjacima i ostaju socijalno izolirana, sklona su psihičkim problemima kad odrastu.
3. Podučavanje djece kako da ne budu socijalno izolirani. Grupa vršnjaka pruža okruženje u kojem se uče i vježbaju socijalne vještine.
4. Utjecaj na upuštanje djeteta ili adolescenata u problematična ponašanja, kao što je korištenje droge.
5. Podučavanje djece kako da kontroliraju agresivno ponašanje. Nadvladavanje agresije u društvu sebi jednakih siguran je način da se nauče i vježbaju granice do kojih se smije ići.
6. Pomoć pri razvijanju spolnog identiteta. Dok je obitelj ta koja prva sudjeluje u tom procesu, vršnjaci ga proširuju i razvijaju.
7. Pomoć pri razvijanju širih pogleda na svijet i pomak od egocentrizma.
8. Utjecaj na obrazovno postignuće djeteta i njegove ciljeve za budućnost.

Koristi za dijete koje je započelo s inkluzijom:

- Prilika za druženje s vršnjacima.
- Uzori među vršnjacima za vještine i ponašanja.
- Aktivnosti na razini dobi u područjima gdje ne zaostaje.
- Veće samopoštovanje zbog boravka u redovnoj grupi.
- Koristi za ostalu djecu u programu.
- Prilike za učenje o razlikama.
- Veće samopoštovanje zbog pomaganja drugima.

- Učenje novih socijalnih vještina interakcije s djecom različitih sposobnosti.
- Razvijanje razumijevanja teškoća koje imaju djeca sa Invaliditetom.
- Postaju osjetljivi prema potrebama drugih i bolje razumiju različitost.
- Djeca spoznaju da pojedinac može prevladati svoje teškoće i tako postići uspjeh.
- Priznavanje vlastitih sposobnosti, vještina.

Koristi za roditelje djeteta u inkluziji

- Osjećaj da je njihovo dijete prihvaćeno.
- Saznanje da njihovo dijete dobiva najviše prilika koliko je to moguće.
- Prihvaćanje razlika.
- Informacije o djetetu u usporedbi s drugom djecom.

VAŽNI FAKTORI

- STVORITI POZITIVNU ATMOSFERU
- OMOGUĆITI OSJEĆAJ SIGURNOSTI
- OMOGUĆITI DOŽIVLJAJ USPJEHA
- OMOGUĆITI OSJEĆAJ PRIHVAĆENOSTI I POŠTOVANJA
- PRUŽITI MOGUĆNOST ODABIRA IGARA U CENTRIMA AKTIVNOSTI
- OMOGUĆITI PRILIKU ZA SAVLADAVANJE NOVIH VJEŠTINA

4. Inkluzija djece i omladine sa invaliditetom kroz redovno školovanje

«Budimo zajedno dio budućnosti»

U populaciji djece u osnovnoj školi je 20 do 25% djece sa posebnim odgojnim i obrazovnim potrebama. Njihove potrebe su raspoređene od lakših do jako izraženih, te od kratkotrajnih do doživotnih.

Djeca sa izražajnijim (težim) oblicima invalidnosti su neuspješna u školi, ukoliko ne uzmemo u obzir njihove posebne odgojno-obrazovne potrebe (npr. više vremena za pisanje, više pomagala za učenje, prilagođavanje kurikuluma, itd). Svoje potencijale optimalno razvijaju samo uz pomoć intenzivnijih oblika stručne pomoći i sa većim prilagođavanjem u procesu učenja, a to je upravo ono što se želi postići inkluzivnim obrazovanjem.

Prilikom uključivanja djece i omladine sa invaliditetom u redovne školske institucije moraju se u obzir uzeti osnovni principi inkluzivnog odgojno-obrazovnog procesa:

- *Pozitivan odnos do različitosti, što znači različite mogućnosti u obrazovanju sve djece, također i djece sa invaliditetom;*
- *Dijete ima pravo da bude prihvaćeno, da je skupa sa vršnjacima;*
- *Sva djeca i roditelji moraju biti tretirani sa svim poštovanjem;*
- *Potrebno je oblikovati takve uslove u odgojno-obrazovnom procesu, koji omogućuju uzimanje u obzir individualnih potreba sve djece, što zahtijeva fleksibilnost i prilagođavanje razlikama, obrazovanje po fleksibilno zasnovanom kurikulumu;*

- Proširenje inkluzije u praksu zahtijeva *kolektivnu odgovornost svih stručnjaka* – od vladinih službi, šire sredine do školskih stručnjaka;
- *Profesionalni razvoj stručnih radnika na školi* koji uključuje utvrđivanje već postojećeg znanja i vještina, te razvijanje novih. Osoblje mora osjetiti pomoć šire i uže okoline (direktor pri tome ima najvažniju ulogu), mora imati odgovarajuće savjetovanje pri problemima i stručnu pomoć (savjetnike, volontere, asistente, itd), te odgovarajuće materijalne izvore pomoći (pomagala u učenju);
- Kod sve djece je potrebno optimalno uzeti u obzir njihove posebne odgojno-obrazovne potrebe. (Nasen, 1999).

Uvođenje novosti u odgojno-obrazovni proces

Administrativno unošenje promjena u proces tretiranja djece sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama je djelotvornije ako je poduprieto sa dobrim profesionalnim obrazovanjem učitelja i drugih stručnih radnika, pozitivnim stavovima o uključivanju djece sa invaliditetom u otvorenu sredinu, te ako su osigurani potrebni stručni i materijalno-tehnički uslovi. Pošto su svi odgojno-obrazovni problemi jako kompleksni, posebno problemi koji se odnose na odgoj i obrazovanje ove skupine djece, nijedno rješenje nije univerzalno za sve institucije. Jako važna je percepcija učitelja i drugih stručnih radnika o vlastitim učincima pri radu sa djecom sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, koja se jako povećava ako imaju mogućnost razmijeniti ideje, probleme, sa svojim kolegama.

Dobra praksa u učenju djece sa invaliditetom je veoma ovisna od sljedećih faktora (Carter, 1996):

- Direktora, koji podstiče radnike, podstiče uvođenje noviteta, uzima u obzir njihove prijedloge, razgovara sa njima o važnim odlukama, itd;
- Dobrih odnosa među svim zaposlenim;
- Dobre komunikacije među osobljem, učenicima te roditeljima;
- Diferencijacije zahtjeva;
- Raznolikih modela učenja;
- Učiteljevog tretiranja svakog djeteta kao pojedinca;
- Kvaliteta pomagala u učenju;
- Uključivanja koordinatora za djecu sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, itd.

Obrazovanje učitelja

Država može obezbijediti prilična sredstva za dodatnu stručnu pomoć djeci sa invaliditetom i za potrebna pomagala u učenju, ali to ne bi omogućilo ozbiljnije uključivanje djece u redovnu sredinu, nego bi omogućilo samo prilagođavanje djeteta zahtjevima sredine. *Učitelj je osoba koja može najviše da doprinese ka otklanjanju prepreka za uspješno uključivanje djeteta sa invaliditetom u razredni kolektiv, naravno uz pomoć stručne i materijalne podrške.* Dodiplomsko i stalno stručno usavršavanje učitelja je važno povezano sa uspjehom uključivanja djece sa invaliditetom u redovni odgojno-obrazovni proces. U praksi možemo sresti učitelje razredne i predmetne nastave koji imaju afinitete za rad sa djecom sa posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, sami se obrazuju čitajući literaturu ili posjećujući seminare i omogućuju optimalni razvoj potencijala djece sa invaliditetom.

Uloga roditelja

Partnerstvo stručnih radnika sa učiteljima u inkluzivnoj školi ima važnu ulogu. Roditelji su ti koji omogućavaju djetetu prva iskustva i mogućnosti za razvoj i sve vrste učenja i upravo tako utiču na djetetov napredak u periodu školovanja. Roditelji žele aktivnije sudjelovati sa učiteljima i drugim stručnjacima pri razvoju optimalnih potencijala svoje djece sa invaliditetom. Za napredak djeteta sa invaliditetom je potrebno razviti partnerski odnos između roditelja i stručnih radnika. Partnerski odnos među roditeljima djece sa invaliditetom i stručnjacima se razvije ako partneri uzimaju u obzir neke principe kao npr:

- Prava i dužnosti roditelja su zakonski opredjeljeni, što zahtijeva od roditelja da brinu za razvoj svog djeteta. Roditelji djece sa invaliditetom pri korištenju tih prava često trebaju pomoć stručnjaka;
- Partnerstvo među roditeljima i stručnjacima podrazumijeva poštovanje, komplementarna očekivanja i spremnost učiti jedni od drugih. Roditelji najbolje poznaju svoje dijete, zato se veći napredak postigne onda kada se prepliće znanje stručnjaka i roditelja;
- Roditelje treba podsticati na suradnju sa stručnjacima da dijete na vrijeme dobije adekvatnu vrstu pomoći. Potrebno je ponuditi sve odgovarajuće informacije o djetetovom razvoju, njegovim specifičnim potrebama, itd., da bi i kod kuće podsticali dijete;
- Roditelji su spremniji surađivati sa stručnjacima ako mogu aktivno sudjelovati u komunikaciji sa njima. Stručnjaci se moraju potruditi da skupa sa roditeljima planiraju tretman djeteta i da se izražavaju u jeziku kojeg roditelji razumiju;

- Roditelji djeteta sa invaliditetom tokom cijelog vremena tretiranja djeteta trebaju emocionalnu i moralnu podršku;
- Nemaju svi roditelji iste potrebe, zato je potrebno uzeti u obzir razlike u kontaktu sa njima. Roditelji naime dolaze iz različitih socio-kulturnih sredina, imaju različito znanje, komunikacijske sposobnosti, interese, itd.

Uloga učenika

Da bi inkluzija u školi bila uspješna učenici trebaju i mogu:

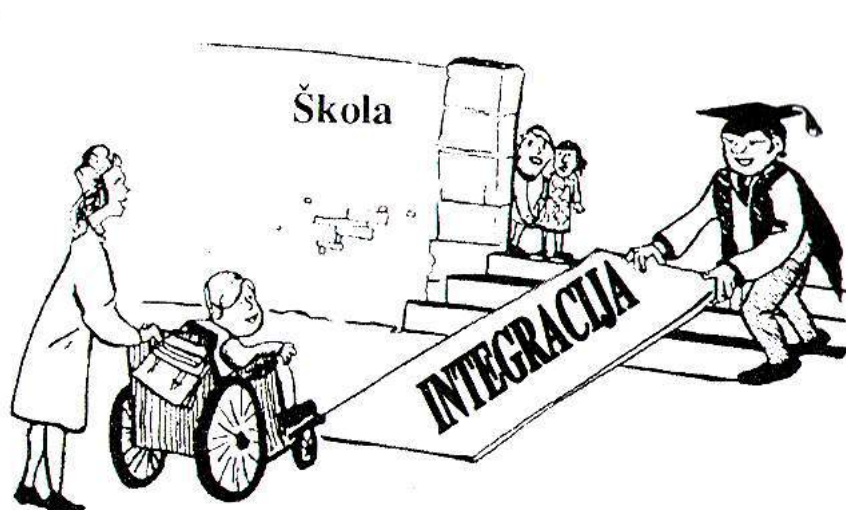
- Aktivno se uključiti u rad školskih tijela, kako bi pomogli drugima;
- Aktivno se uključiti u zajedničke aktivnosti;
- Sudjelovati u razvijanju tolerancije i razumijevanja potrebnih za prihvaćanje razlika.

5. Ukloniti arhitektonske barijere

*«Ignorisanjem invalidnosti bježi se
u zaseban, nestvaran
i sterilan svijet daleko od svake
čovječnosti, pa i vlastite»*

Da bi neke ključne oblasti života, kao: stanovanje, obrazovanje, kultura, sport i rekreacija i sl., mogla da koriste i djeca sa nekim oštećenjima, naročito fizičkim, potrebno je pored njihove prilagođenosti, da im i fizičko okruženje bude dostupno. Tako npr. ako se u školi obrazovanje prilagodi djeci sa invaliditetom, to samo po sebi nije dovoljno ako do te škole postoje neke fizičke prepreke, npr. saobraćajnice ili stepenice, pa dijete u kolicima ne može ni da dođe do škole, odnosno, da uđe u školu.

Rijetki su slučajevi u svijetu da su javni objekti – ustanove, mjesta za stanovanje, ulice i sl. prilagođeni osobama sa tjelesnim invaliditetom. No više zabrinjava činjenica da se i novi objekti, prevozna sredstva i sl. i dalje grade tako da nisu dostupni osobama sa invaliditetom.

Društvo je, stoga, dužno da inicira mjere kojima će se ukloniti i ovakve prepreke za učešće djece i osoba sa invaliditetom u svakodnevnom životu. Ono treba da obezbijedi da arhitektima, građevinskim inženjerima i drugima čija je profesija uključena u planiranje i izgradnju fizičkog okruženja budu dostupne adekvatne informacije o tome šta trebaju poduzeti kako bi se ovakve situacije spriječile. Potrebno je da se projektovanje i izgradnja fizičkog okruženja planiraju od početka samog procesa, a to zakonom urediti.

U svakom gradu i selu, odnosno, na mjestu javnog okupljanja treba da budu pristupačni makar oni značajniji objekti, a kada se steknu bolji uvjeti u društvu i svo fizičko okruženje.

Ti značajniji objekti su:

- 1) PRILAZI ZGRADI (voditi računa o strmosti i širini rampe)
- 2) OGRADA sa strane rampe
- 3) PRILAZ VRATIMA
- 4) LIFT
- 5) TOALETI (WC, lavabo i česme)
- 6) STOLICE I KLUPE
- 7) PJEŠAČKI PRELAZI

6. Poticati sport i rekreaciju djece i omladine sa invaliditetom

«Živi, nemoj samo da postojiš»

Svako dijete i mladi čovjek sa invaliditetom želi postići potpunu integraciju u društvo, izjednačiti se sa ostalima, pa i preteći ih u raznim vještinama. Sport je jedan od načina na koji djeca i mladi ljudi sa invaliditetom mogu aktivirati i potencirati svoje talente i mogućnosti te se na taj način što uspješnije uključiti u svakodnevni život.

Izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom, kada se radi o bavljenju sportom i rekreativnim aktivnostima, danas mora biti standard svakog demokratskog i humanog društva. Primjerena sportska djelatnost pozitivno utiče na socijalizaciju i rehabilitaciju djece sa invaliditetom, sportski uspjesi daju im poticaj i vjeru u vlastite sposobnosti, a time i u bogatiji i potpuniji život. Uz utjecaj na opći tjelesni razvoj i ponovno usvajanje duševno-tjelesnih sposobnosti, sport razvija zabavu, zajedništvo, hrabri, oduševljava, pomaže sticanju samouvjerenosti u lične sposobnosti.

Naravno, ovdje je vrlo bitno da se obrati pažnja na neke specifičnosti i raznolikosti unutar same populacije djece sa invaliditetom, jer je manje poznato široj javnosti da se osobe sa različitim invaliditetom međusobno razlikuju u potrebama, mogućnostima i ostalim sposobnostima, ponekad i više nego "zdrave" osobe u odnosu na osobe sa invaliditetom.

Između velikoga izbora, bitno je izvršiti izbor najkorisnijeg sporta za osobu sa invaliditetom, pazeći na stanje lokomotornog sistema, funkcionalnih sposobnosti srčanožilnog sustava, kapacitet pluća, stanje osjetila. Uz nabrojene unutrašnje faktore, važno je brinuti i o vanjskim faktorima, poput pravilne ishrane, intenzitetu napora, spolu, dobi i dužini trajanja sportskog napora.

Uobičajeni sportovi kada se radi o osobama sa invaliditetom su:

- 1) STONI TENIS
- 2) KUGLANJE
- 3) JAHANJE
- 4) TENIS
- 5) KOŠARKA
- 6) ODBOJKA
- 7) PIKADO
- 8) PLIVANJE
- 9) ŠAH
- 10) BOČANJE
- 11) STRELJAŠTVO

Činjenica da danas postoje paraolimpijske igre osoba sa invaliditetom najbolje govori o tome koliko se u svijetu pažnje posvećuje ovom segmentu i koliko je on razvijen.

7. Omogućiti zaposlenje mladim osobama sa invaliditetom

«Rad je osnovni izvor svih vrijednosti»

Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje svake osobe je jedno od najbitnijih, ključnih oblasti života, a za mladu osobu sa invaliditetom je to još i više, jer put ka samoprivredivanju je istovremeno i put ka samostalnom životu, što je bitan preduslov i veća mogućnost ravnopravnosti osoba sa invaliditetom u društvu, odnosno, njihove pune integracije u društvo.

Za svaku osobu, a za osobu sa invaliditetom posebno, najznačajnije je da se uključi u proces rada, da tako zadovolji svoju životnu potrebu da radi i obezbijedi svoju egzistenciju, te da na tome zasniva svoje mjesto u društvu.

Osposobljavanje i zapošljavanje mladih osoba sa invaliditetom je najsigurniji, najtrajniji i višestruki oblik njihove zaštite jer na taj način oni ne bi živjeli od milostinje i sažaljenja. «Ravnopravnost se ne stvara udjeljivanjem milostinje».

Društvo bi moralo da bude svjesno koristi i blagostanja zapošljavanja mladih ljudi sa invaliditetom, pa da za to stvara uslove, a ne postavlja barijere. Na međunarodnom planu ljudsko pravo osoba sa invaliditetom na zaposlenje je veoma dobro zaštićeno brojnim aktima. Realnost je ipak još uvijek u mnogome drugačija i zato krajnje je vrijeme da društvo počne da podržava integraciju mladih ljudi sa invaliditetom u otvoreno zapošljavanje.

Ova aktivna podrška može da se sprovede raznim mjerama, kao što su:

- Profesionalna obuka;
- Rezervisano ili namjensko zapošljavanje;
- Krediti i stipendije za malu privredu;
- Poreske, carinske i druge olakšice ili druga tehnička ili finansijska pomoć preduzećima koja stručno osposobljavaju ili zapošljavaju osobe sa invaliditetom;
- Prednost pri zapošljavanju;
- Finansijska pomoć poslodavcima prilikom prilagođavanja ili osnivanja novih radnih mjesta;
- Prilagođavanje radnih sredstava;
- Obezbeđivanje posebnih pomoćnih sredstava itd.

Na kraju...

Dragi moji, ova brošura vam je otvorila vrata u svijet djece i mladih sa invaliditetom.

U tom svijetu žive mnoga pametna, sposobna i vrijedna djeca, pa bi, matematički gledano, trebala biti u istom skupu sa ostalom djecom.

Zato, nakon što ste pročitali ove preporuke pridružite im se da svi zajedno gradimo svijet u kojem će biti mjesta za svakoga. Jer: ova planeta je mala, ali dovoljna za sve nas i toliko bogata da nam svima može omogućiti blagostanje, a time i učešće, funkcionisanje i ravnopravnost u društvu, samo ako to svi želimo.

VRIJEME JE!!!

Zahvaljujemo se **Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke** za pomoć i podršku na rješavanju problema koji prate djecu i lica koji boluju od progresivnog nervno-mišićnog oboljenja - distrofije

Ova brošura se daje besplatno našim članovima, institucijama, radnim organizacijama i pojedincima.

Izdavanje ove brošure omogućilo je Federalno
ministarstvo obrazovanja i nauke
iz sredstava „Lutrije BiH“

Muscular Dystrophy*

UDRUŽENJE DISTROFIČARA KANTONA SARAJEVO
Obala Isa-bega Ishakovića 9, Sarajevo
Tel: 033/ 571-600 Fax: 033/ 571-601
E-mail: udks@bih.net.ba
Internet: www.udks.com.ba
Transakcijski račun: Raiffeisen Bank d.d. 161000007920061

*Mišićna distrofija